

BERNÁTH ANDRÁS

Reagan elnök meséje

A MODERN VÖRÖS TYÚKOCSKA ÉS ELŐZMÉNYEI
AZ AMERIKAI KULTÚRÁBAN

Az amerikai elnökválasztás kapcsán érdemes felidézni egy közel fél évszázaddal ezelőtti eseményt: Ronald Reagan – még elnökké választása előtt – egy állatmesét mondott a rádióban *A modern vörös tyúkocská (The Modern Little Red Hen)* címmel.¹ A politikai célzatú fabula egy amerikai népmese modern átírata: *A vörös tyúkocská (The Little Red Hen)* éppen százötven éve jelent meg először egy gyermekújságban.² Az eredeti mesének számos feldolgozása született a képeskönyvektől a Disney-rajzfilmekig: Donald kacsát is neki köszönhetjük, a politikában pedig nemcsak a konzervatívokat, hanem az amerikai baloldalt is megihlette. *A vörös tyúkocská* meséjét ma már a kisgyermekkori nyelvtanításban is felhasználják,³ ám a felnőtteknek szóló modern adaptációk és azok politikai vonatkozásai talán még érdekesebbek. Ezért e tanulmány elsősorban Reagan meséjét vizsgálja, de kitér annak előzményeire is, mellékletként pedig három változat magyar fordítását is közli.

A modern vörös tyúkocská egy több szempontból is tanulságos fabula. 1976. november 16-án hangzott el a rádióban Reagan előadásában, aki a bevezetőjében elmondta, hogy ez „egy kis értekezés az alapvető közgazdaságtanról.” Két héttel korábban a demokrata Jimmy Carter nyerte az elnökválasztást a republikánus Gerald Ford ellen, négy évvel később, 1980 novemberében viszont már a republikánus Reagant választották az Amerikai Egyesült Államok negyvenedik elnökévé, elsőprő többséggel, majd újabb négy év múlva még nagyobb arányban választották újra. Reaganról közismert, hogy rádiós riporterként és filmszínészként kezdte a pályafutását, és kiváló előadói képességeit később a politikai életben is kamatoztatta. Reagan meséje – a klaszszikus állatmesékhez hasonlóan – önmagában is tanulságos a beszélő állatokkal, akik emberi módon viselkednek, és különböző tulajdonságokat személyesítenek meg. Az állatszimbólumok vizsgálata mellett azonban érdemes ki-

¹ Ronald REAGAN, *The Modern Little Red Hen*, 1976., hozzáférés: 2024.09.14.

<https://es.redskins.com/topic/149415-ronald-reagan-on-economics-1976-the-modern-little-red-hen/>

https://www.youtube.com/watch?v=V54Srj0Yge8&ab_channel=PreciousLesko

² Mary Mapes DODGE, „The Little Red Hen.” *St. Nicholas Magazine*, 1, 7. sz. (1874). 680–681.

³ SZARVAS Júlia és BAKTI Mária, szerk., *Mesevilág – mesék és történetek használata az idegen nyelvi fejlesztés során 10 év alatti nyelvtanulókkal* (Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2023).

bontani a mögöttük levő politikai allegóriát is, és összevetni a korábbi mese-változatokkal, fabulákkal.

Reagan épít a korábbi változatokra, de lényeges különbségeket és kiegészítéseket találunk a meséjében. A modern vörös tyúkocská el akarja vetni a kapirgáláskor talált búzaszemeket, hogy aztán learassa és kenyere legyen. Ehhez a szomszédjaitól kér segítséget, hogy együtt végezzék a munkát, így a kenyér is közös lenne. Azonban mindenki elutasítja, senki sem segít neki: se a tehén, se a kacsa, se a malac, se a liba. Így a tyúkocská mindent egyedül csinál, de a munkafolyamat különböző szakaszaiban még többször is próbálkozik segítségkéréssel. A többi állat idővel megindokolja, miért nem segít, ami jelentős fejlemény a mese korábbi változataihoz képest. Különböző magyarázatokat, kifogásokat találnak, amelyek legalább annyira érdekesekek, mint a már az eredeti mesében is megtalálható alapötlet, hogy a tyúk nem eszi meg a magokat, hanem vetni és aratni akar. A szomszédok később azt is megindokolják, miért kérnek a kenyérből, határozottan szembezállva a tyúkocskával, aki a történet után nem akar nekik adni, mégis arra kényszerítik. Ez is fontos újdonság, de már maguknál az állatoknál is eltérést tapasztalunk a korábbiakhoz képest: Reagan meséjében az összes szomszéd olyan haszonállat, amely nagyobb és erősebb a tyúkocskánál, nemcsak a négy lábúak, hanem a két másik baromfi is, mégsem segítenek neki, csak az evésben.

A modern gazdaságpolitikai vonatkozások előtt érdemes megvizsgálni az állatokat a hagyományos szimbolikájuk tükrében. A kultúrában és a művészetekben a tyúk állatszimbólumként a „védelmező egybegyűjtés, Anyaszentegyház, isteni gondviselés, termékenység, gondoskodás, caritas” jelképe.⁴ Az állatra jellemző hagyományos, ókori és bibliai eredetű értékek közül kiemelhetjük a gondoskodás általánosabb fogalmát: a vörös tyúkocská valóban gondoskodni akar nemcsak magáról, hanem a szomszédjairól is, akiket többször is megpróbál védelmezően egybegyűjteni és munkára ösztönözni. Mindhiába, így végül csak önmagáról gondoskodik, ami azonban a többi állat rosszallását, irigységét váltja ki. A főszereplő tehát hordozza a tyúk hagyományos, pozitív attribútumait, ám a modern környezetben ezzel nemcsak elutasítást vált ki, hanem komoly ellenállásba is ütközik.

A tehénnek, illetve általában a marhának vagy az ökörnek mint szimbólumnak hagyományosan szintén többféle jelentése van. A pozitív tulajdonságok azonban ebben a mesében többnyire nem jelennek meg: sem a „gazdagság, hatalom, vagyon, érték”, sem a „dolgoság, munkabírás” vagy a „szelídség, szorgalom,” illetve a „bőség.”⁵ A mese korábbi változataiban nem szerepel tehát, ez tehát szintén Reagan újításának tekinthető, aki ezzel egy Ame-

⁴ VÍGH Éva, szerk., *Állatszimbólumtár A-Z* (Budapest: Balassi Kiadó, 2019), 160.

⁵ VÍGH, *Állatszimbólumtár*, 222.

rikában igen jellemző háziállatot emelt a történetbe a szokásos malac párjaként. Reagan jól ismerte az amerikai vidéki életet, hiszen a középnegyati Illinois államból származott, egy kis faluban nőtt fel, majd egy kisvárosi főiskolára járt, színészként pedig számos westernfilmben játszott, cowboyt is alakított. A tehén hagyományos, pozitív tulajdonságainak a hiányát a mesében azzal magyarázhatjuk, hogy ez a modern tehén negligálja, sőt megtagadja az amerikai kultúrában hagyományosan fontos értékeket. Ez is szembeállítja a tyúkocskával, aki ezen értékeket határozottan képviseli, azokhoz a modern világban is ragaszkodik, ameddig arra lehetősége van. Ugyanakkor a tehénnek mint állatszimbólumnak negatív jelentései is vannak: az „ostobaság” és olykor az „éhínség” jelképe is lehet, mint például a fáraó álmában megjelenő sovány tehenek. Ez a tehén is ostobán viselkedik, amikor nem akar gondoskodni és a jövőért tenni, csak okoskodni, amikor kifogásokat keres a munka alól, majd amikor tiltakozik, hogy ő nem kap a kenyérből. A tehén tehát csak az állat negatív tulajdonságait hordozza ebben a modern mesében, szemben a pozitív főszereplővel.

A lúd vagy liba állatszimbólumként szintén hordozhat pozitív és negatív jelentést is. Az előbbieket egy része inkább a vadludakra jellemző, a ludat általában az „alkalmatlankodó gágogás, kár, ostobaság, pletykálgatás, butaság” jellemzi.⁶ Ezek e modern mese libájára is illenek: szintén ostobán viselkedik, amikor lustálkodik, később viszont ugyancsak erőteljesen, hangosan tiltakozik, amíg nem kap kenyeret. Ez az állat sem található meg a mese korábbi változataiban, és ebben a modern mesében talán egyszerűen csak a kacsapárjaként szerepel, a tyúkkal szintén szembeforduló baromfiként. Itt is felvethető azonban, hogy a lúdra jellemző pozitív tulajdonságok, mint például az „éberség, őrködés” hiánya utalhat a modern világban a hagyományos értékek negligálására, az azokkal való szembefordulásra, ezért is inkább a negatív attribútumok dominálnak.

A már említett további két állat szimbolikája ugyanakkor – a tyúkhöz hasonlóan – egyértelműen illeszkedik a szokásos jelentésükhöz, amely az ő esetükben rendre negatív. A kacska a „tartalmatlan hápogás, tanácsstalanság,” illetve „mohóság” és a „balgaság” szimbóluma.⁷ Ezek erről a kacsáról is elmondhatók: noha szintén talál különböző kifogásokat, abban tehát kevésbé mondható tanácsstalannak, mint a munkában, a mohósága viszont végül szembetűnő. A disznó, illetve sertés állatszimbólumként számos negatív jelentést hordoz, ilyen például az „elzüllés, ostobaság,” a „falánkság, istentelenség” vagy a „káosz, tivornyázás, henyélés.”⁸ Ezek többsége e modern mese malacáról is elmondható, különösen a henyélés, amely falánksággal pá-

⁶ VÍGH, *Állatszimbólumtár*, 209–210.

⁷ VÍGH, *Állatszimbólumtár*, 156–157.

⁸ VÍGH, *Állatszimbólumtár*, 73.

rosul. E két állat már a mese eredeti változatában is megtalálható, kétségtelesen negatív szereplőként, ami itt még hangsúlyosabb, hiszen a lustaságuk végül erőszakossággal is párosul. Elmondható tehát, hogy az állatok ebben a modern mesében is általában összhangban vannak a hagyományos szimbolikájukkal, a különbségek pedig magyarázhatók a mese modernségével, ahogy fokozódik a feszültség a tyúkocska és a többi állat között, majd nyílt összeütközésbe torkollik.

A mese modernsége azonban főként az állatok kifogásaiban rejlik. Arra hivatkoznak, hogy ha segítenének a tyúkocskának, elveszítenék a különböző jólléti juttatásait vagy éppen a munkanélküli segélyüket, tehát nem is fűződik érdekük a munkához, azzal csak veszítenének. Ezt főként a kacska és a liba mondja, akik aztán annál hangosabban követelöznek, amikor meglátják a kisült kenyéret. A munkát kerülő liba még diszkriminációra is hivatkozik: ha a többiek nem segítenek, ő ugyan miért tegye? Ezzel hangsúlyozza, hogy ő csak követi a többiek példáját, ám némi különbséget azért találhatunk az állatok között. A tehén a túlórára hivatkozik, valamint a szolgálati időre, amiből arra következtethetünk, hogy ő legalább dolgozik valahol – és ezzel részben hordozza a tehén hagyományos szimbolikájának egyik pozitív tulajdonságát, a „dolgoságot” is –, de nem akar még többet dolgozni, mert az már hátrányosan érintené. A malac a nem megfelelő besorolására és képzettségére, a szakértelem hiányára utal: ő tehát talán még segítene is, de úgy érvel, hogy nem tud ebben a határozottan modern környezetben, a többi állathoz hasonlóan. E kifogások valóban komoly problémák a modern korban a munka világában, ezért további elemzést érdemelnek.

Ha összehasonlítjuk az eredeti mese és Reagan korát, elmondható, hogy a közben eltelt évszázad alatt gyökeresen megváltozott a gazdaság, így a mezőgazdaság és az élelmiszeripar is. Reagan tehát valós problémákat vet fel, amikor modernizálja a mesét, még akkor is, ha nem gondolunk a közvetlen politikai környezetére. A tyúkocska azonban csak segítséget, és nem kifejezetten szakmunkát kér: a tanmese szellemessége és a feszültség éppen abban rejlik, hogy hagyományos munkákhoz kér segítséget, amelyeket aztán ő el is végez, míg a többiek különféle, kifejezetten modern indokokra hivatkoznak a munka elutasításakor. Ezzel Reagan jelentősen meghaladja az eredeti fabulát, amely természetesen szintén szellemes abban a tekintetben, hogy az állatok emberi módon viselkednek: nemcsak beszélnek, hanem a tyúk jellemzően emberi munkákat végez.

Az igazi fordulat azonban Reagan meséjében az állatok tiltakozása és a kenyér erőszakos elosztása a tüntetés, majd a kormányzati beavatkozás nyomán, végül az újabb kenyérsütés elmaradása, amit több szinten is értelmezhetünk. Az általános tanulság, hogy a túlzott kormányzati vagy állami beavatkozás megbénítja az egyéni kezdeményezést, a vállalkozókészséget, és

ezzel az egész gazdaságot sújtja. A túlzott, erőltetett egyenlődsdi pedig igazából látszategyenlőség: ha az elvégzett munka nem egyenlő, ha a megtermelt javak jelentős részét elvonják, akkor a rendszer demoralizál, kontraproduktív, sőt akár diktatórikus jellegű is lehet. Az 1970-es évek Amerikájában ez Reagan neokonzervatív gazdaságpolitikájának, az úgynevezett *Reagonomics*-nak a meghirdetése, amelyet Kalifornia állam kormányzójaként már sikeresen gyakorolt, és később amerikai elnökként is meglehetősen következetesen végrehajtott.⁹ Azonban ez nemcsak a nyugati, modern baloldali gazdaságpolitika kritikájaként olvasható, amely Amerikában főként a demokratákra volt jellemző, így az 1976-ban frissen megválasztott Carterre is. Tágabb értelemben a kommunista gazdaság és társadalom allegóriájaként is értelmezhetjük, amelynek kritikája szintén meghatározta Reagan politikáját, és elnöksége idején a külpolitikáját is. A politikai utalások tehát többretegűek lehetnek, amelyeket érdemes kibontani, ha csak röviden is e tanulmány keretei között.

Az 1970-es években az Egyesült Államokat gazdasági válság, úgynevezett stagfláció sújtotta, vagyis gazdasági stagnálás, illetve recesszió, közben magas infláció és munkanélküliség is, részben az olajválság hatására, amely nemcsak gazdasági, hanem társadalmi problémákat is okozott. A Reaganomics a Nobel-díjas közgazdász, Milton Friedman elméletére épül: a gazdaság élénkítése a kormányzati beavatkozás csökkentésével, vagyis jelentős adócsökkentéssel, ugyanakkor a kiadások csökkentésével is, amit elsősorban a szociális kiadások mérséklése, megnyirbálása jelent. Ez aztán gazdasági növekedést és a munkanélküliség csökkenését eredményezi, így a segélyekre, szociális kiadásokra az igény is lecsökken. Reagan meséjében a kormányzati ügynök valóban túlzott mértékben avatkozik be a gazdaságba, hiszen a négy kenyér elvétele az ötből 80%-os adónak és ugyanekkora mértékű újraelosztásnak számít. A négy tétlen állat hasonló arányú munkanélküliségre utal, bár ahogy láttuk, a munkanélküliség ténylegesen csak a libánál merül fel, a többi állat másféle juttatást kap, a tehénél pedig az alkalmazotti munkára is történik utalás. Végül azonban a vállalkozó szellemű tyúk kedvét is elveszít a munkától. Modern állatszimbólumként tehát a tyúk a gazdasági vállalkozót képviseli, míg a többi állat a munkásosztály, illetve a munkavállalók vagy az alkalmazottak különböző rétegeit, akiket a munkanélküliség vagy a munkaképtelenség is sújt. A mese annyiban vitatható, hogy a válság, a munkanélküliség és a szociális juttatások összetett kérdéskörét némileg leegyszerűsíti, de az állatokon keresztül kétségkívül találóan és szemléletesen tükrözi a saját korát.

Reagan a túlzás eszközével él, ha az amerikai gazdaság problémáira gondolunk, de ahogy említettük, nemcsak arra utalhat. Az állatok tiltakozásánál a „többletnyereség” vagy a túlzott profit a kapitalizmus túlzásaira, olykor

⁹ William A. NISKANEN, „Reagonomics”, in *Concise Encyclopedia of Economics*, szerk. David R. Henderson (Washington: Library of Economics and Liberty, 1992)

rendellenes működéseire utal, ahogy a „tisztességtelen!” és a „kapitalista pióca” is, a munkások vért szívó kizsákmányolóra vonatkozik. Ezek a vörös tyúkocskák esetében természetesen rágalmak, hiszen ő kényszerűségből mindent egyedül végez, nem tudja rávenni a többieket a munkára. Az utóbbi kifejezés azonban általánosságban a kapitalizmus, a tőkésosztály elleni szlogenként is értelmezhető. A drasztikus elvonás és általában az erőszakos gazdaságpolitikai beavatkozás pedig utalhat a kommunizmus gyakorlatára is. Reagan a Szovjetuniót a „gonosz birodalmának” nevezte, és elszántan küzdött ellene.¹⁰ Így a mese nemcsak Reagan gazdaságpolitikájának, de a társadalompolitikájának és a későbbi külpolitikájának is a felvázolása lehet. 1976-ban, amikor Reagan meséje elhangzott, az erőltetett, hamis egyenlősdi, a társadalom és a gazdaság túlzott vagy totális állami kontrollja a kommunista gazdaságokat – köztük Magyarországot is – még inkább jellemezte, mint az Egyesült Államokat. Elnöksége idején Reagan nemcsak az amerikai gazdaságot lendítette fel a politikájával, de jelentősen hozzájárult a hidegháború lezárásához és a kommunizmus bukásához is Kelet-Közép-Európában. Fabulája ugyan csak az alapvető közgazdaságtanról kíván értekezni, elsősorban az adott amerikai helyzetre utalva, de egy világméretben sikeres politika egyik alapvetésének is tekinthető.

Reagan meséjének az előzményei között meg kell említenünk Malvina Reynolds dalát, *A vörös tyúkocskát*.¹¹ Ennek érdekessége, hogy az eredeti mesét teljesen ellentétes politikai előjellel dolgozta fel 1965-ben, egy baloldali, szocialista himnuszt írva belőle. Reynolds részben magyar származású amerikai folk- és bluesénekes, dalszövegíró és politikai aktivista volt, aki a szerzeményeit többnyire saját gitárkísérettel adta elő. A tyúkocskával szembenálló, léha állatok a dalban a kutya, a macska, az egér és a patkány: egyik sem olyan haszonállat, amelyet a farmokon a húsáért tenyészténeek, hanem vagy olyan házi kedvenc, amely bárhol előfordulhat, így a városokban is, vagy kifejezetten kártevő rágcsáló. A négy mihaszna állat többször ismétlődő kórusban mond nemet a vörös tyúkocskák kérésére, hogy segítsenek neki a munkában. Ellenkezésüket itt nem indokolják, hasonlóan az eredeti meséhez, a banda csak akkor lelkesedik, amikor az evésre kerülne a sor: abban már ők is segítenének, még hozzá teljes szívből. A tyúkocskának azonban ekkor már nincs rájuk szüksége, most ő utasítja el a többieket, és ezt meg is magyarázza, még hozzá igen szellemesen. Indoka nemcsak az, hogy egyedül is meg tudja enni a kenyeret, amelyért ő dolgozott meg, hanem hangsúlyozza: „Aki nem dolgozik, az ne is egyen, / Ez a krédóm” – mondta a madár, / És ezért

¹⁰ SCHMIDT Mária, szerk., *Egy vidéki srác a gonosz birodalma ellen – Ronald Reagan, 1911–2004* (Budapest: XX. Század Intézet, 2011)

¹¹ Malvina REYNOLDS, *The Little Red Hen* (Berkeley: Schroder Music Company, 1965).
<https://people.wku.edu/charles.smith/MALVINA/mr099.htm>
https://www.youtube.com/watch?v=Fdr1T8FIATM&ab_channel=ReadyAimSing

Vörösnek hívták.” A vörös tyúkocská tehát egy dalban is megjelenik, szintén modern változatban, sajátos politikai színezetet kapva.

Ismerősen csenghet ez a krédó vagy politikai hitvallás, hiszen tudjuk, hogy ez a kommunisták egyik szlogenje volt: leginkább Leniné, mégis vitatható.¹² Reynolds szerint ez magyarázza a tyúkocská színét, ő tehát a vörös kommunistákat jelképezi, a szorgalmas és forradalmian öntudatos munkásosztályt, míg a többi állat a naplopókat, akik csak szabotálják a munkát és a haladást. Ez az ötlet azonban már azért is vitatható, mert ez a tyúkocská eredeti színe. Bár az állat meglehetősen öntudatosnak és haladó szelleműnek mondható, amennyiben emberi munkát végez, a tollszínére való hivatkozás már nem annyira elegáns, ahogy az emberek bőrszínére vagy akár a hajszínére sem ildomos utalni. Így ma már akár a dal politikai korrektsége is megkérdőjelezhető, ami pedig igen fontos témája a modern baloldálnak.

Meg kell azonban azt is említenünk, hogy bár ezt a mondást ma szinte mindenki Leninnek tulajdonítja, nem ő találta ki, hanem már a Bibliában is olvasható. Pál apostol így emlékeztette és figyelmeztette a thesszaloniki híveket: „Mert akkor is, amikor nálatok voltunk, azt parancsoltuk nektek: ha valaki nem akar dolgozni, ne is egyék.”¹³ Ez abból a szempontból különösen érdekes, hogy a marxisták és a leninisták egyik sarkalatos pontja a vallással való szembenállás, illetve általában az ateizmus. A tyúkocskát Reynolds dalában tehát lényegében lekommunisztázzák a vörös színe és a kemény munkája alapján, a szorgalmát és a kitartását azonban máshonnan is meríthette, nem feltétlenül Lenintől, hanem sokkal régebbi forrásból is.

Végül azt is megjegyezhetjük, hogy akár Reynolds dalát, akár az eredeti mesét nézzük, maga a történet a tyúkocská esetében az önálló gazdálkodásról szól, nem pedig a kommunista vagy szocialista jellegű gazdaságról. Utóbbi inkább a kollektivizálás jellemezte, amelyre nincs utalás sem a dalban, sem a régi mesében: bár a tyúkocská segítséget kér, azt nem erőszakosan teszi, az állatok pedig elutasítják a közös munka ötletét. Ahogy azt a fentiekben láttuk, Reagan meséjében, a baloldaliság inkább a többi állatra jellemző, akik bőszen követelik az egyenlő jogokat, vagy inkább a hamis egyenlőséget, eltulajdonítva a tyúkocská javait, akinek be kell szolgáltatni a terményét, illetve a kenyere nagy részét. Ha a két modern átíratot összevetjük, bár mindkettő szellemesnek mondható, Reagan találóbban írja le korát, és az eredeti vörös tyúkocská szelleméhez is hívebb, mint Reynolds.

A fentebb már hivatkozott eredeti változatban, az 1874-ben Mary Mapes Dodge szerkesztésében a *St. Nicholas Magazine*-ban közölt amerikai népmesében több elgondolkodtató vonást találunk. A címszereplő vörös tyúkocská

¹² Vlagyimir Iljics LENIN, *Lenin válogatott művei I–III* (Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1977), I. 290.

¹³ *Magyar Bibliatársulat újfördítésű Bibliája* (1990), Pál második levele a thesszalonikaiakhoz, 3. fejj.10. vers.

mellett öt állat is szerepel: egy patkány, egy macska, egy kutya, egy kacsa és egy malac, tehát egy kártevő rágcsáló, két házi kedvenc, amelyek azért hasznosak lehetnek a ház körül, és két tenyészállat. Valamennyien ismerősek lehettek a korabeli gyermekeknek, különösen a vidéki házak udvaráról, de természetesen ma is jól ismertek, ha nem is a mindennapi tapasztalatokból. A mese fő jellegzetessége a tömörsége, a sok ismétlődés ellenére, ami jellemző a népmesékre: a tyúkocska hat egyszerű kérdést is feltesz, hogy segítséget kérjen, amelyek közül az első ötre egyaránt öt-öt kurta elutasítást kap a többi állattól, az utolsóra, az evésre vonatkozóan pedig öt igent, szintén röviden. Akkor pedig ő mond nemet, de sem ő, sem a többi állat nem indokolja a döntését. Ezek után talán érthető, hogy a későbbiekben többen is úgy érezték, hogy a mese kiegészítésre szorul, amit az átdolgozók a saját nézeteik szerint tettek meg, a saját képükre formálva a mesét. Dodge változata azonban a tömörségében is elgondolkodtató, egyszerűségében is nagyszerű, és különösebb magyarázatot nem feltétlen igényel. Logikus és igazságosnak mondható a tyúkocska végső döntése: hogyha mindent egyedül csinált, akkor az evéssel is így lesz. A tanulság így is könnyen leszűrhető: ki mint vet, úgy arat, a kemény és kitartó munkának meglesz a gyümölcse, vagyis a kézzel fogható kenyere, míg a lusták pórul járnak, és éhen maradnak. Érthető a mese másfél évszázada töretlen népszerűsége és a továbbgondolása, nemcsak a fenti, politikailag motivált, radikális átdolgozásokban, hanem a képeskönyvekben és a rajzfilmekben is.

A Florence White Williams által illusztrált, 1918-ban megjelent képeskönyv már módosítja az eredeti mesét.¹⁴ A vörös tyúkocska mellett csak macska, patkány és malac található, a tyúkocskának azonban kicsibéi is vannak. Így még hangsúlyosabb a tyúkocska gondoskodása, aki immár nemcsak önmagáról, hanem a családjáról, a kicsinyeiről is gondoskodik, felerősítve az állat hagyományos, szimbolikus tulajdonságait, a „védelmező egybegyűjtést” és a „termékenységet” is. A három lusta állat viszont kevesebb, mint Dodge gyűjtésében, de már éppen elég ellenállást tanúsítanak ők is. A mesebeli hármas szám ezúttal nem a mágikus, pozitív jelentésében fordul elő, hanem negatívan, a háromszoros ellenállást vagy kísértést jelképezi. Így kevesebb az elutasító ismétlődés is, ugyanakkor az állatokat részletesebben leírja a mesélő, a szorgalmasan kapirgáló tyúkocskát és a henyélő állatokat egyaránt, amelyeket számos színes illusztráció is ábrázol. Ezek a búzatermesztés és a kenyérbélesztés munkafolyamatait is bemutatják, a szórakoztatás mellett hasznos ismereteket nyújtva a gyermekeknek. Williams tehát részben egyszerűsíti Dodge meséjét, részben kiszínezi azt, mintegy megelőlegezve a további adaptációkat.

¹⁴ Florence White WILLIAMS, *The Little Red Hen. An Old English Folk Tale* (Chicago: The Saalfield Publishing Company, 1918)

A mesét Williams már „régí angol népmesének” hívja, amely azóta is közkedvelt. Ezt mi sem bizonyítja jobban, hogy 2006-ban újabb változata készült, Jerry Pinkney illusztrációival, immár „klasszikus népmesének” nevezve azt.¹⁵ Ebben – a fent tárgyalt politikai változatokhoz hasonlóan – négy állat áll szemben a vörös tyúkokcskával: egy barna kutya, egy szürke patkány, egy fekete kecske és egy rózsaszínű malac. Ezek közül a kecske jelent újdonságot, amely ráadásul fekete, így az újabb évezredben is utalhat az állat hagyományosan negatív szimbolikus jelentésére. Vígh Éva rámutat, hogy „a kecskebak a keresztény ikonográfiában az ókori termékenység jelképéből eredően a bujaság, a kéjvágy megtettesítője, a boszorkányok hátasa, valamint az ördög és démonábrázolások komponense, attribútuma.”¹⁶ Ezek a tulajdonságok természetesen nem jelennek meg ebben a gyermekeknek készült mesekönyvben, a fekete kecske negatív volta részben a sötétségben, valamint a lustaságában és a folyamatos ellenkezésében nyilvánul meg, ami a többi állatra is jellemző. Ebben a változatban további részleteket találunk a különböző munkafolyamatok kapcsán. Végül Pinkney vörös tyúkokcskája – Dodge-tól és Williamstól eltérően – már azt is megmagyarázza, miért nem kap a többi állat a kenyérből: ők nem segítettek neki, egyik munkában sem. Ezzel a tanulság talán kissé szájbarágós, legalábbis didaktikusabb, mint az eredeti mesében és a korábbi képeskönyvben: nem bízza azt az olvasó fantáziájára vagy a logikus gondolkodására. A mesekönyv azonban összességében hű marad az eredeti változathoz, az átírat és annak tanulsága nem politikai jellegű, de így is népszerű.

Az eredeti mese népszerűségét, valamint az átíratok változatoságát két – immár szintén klasszikus – rajzfilm is bizonyítja. 1934-ben mutatták be *A vörös tyúkokcska* (*The Little Red Hen*) című ComiColor rajzfilmet, amelynek a szereplői és a története hasonlóak Williams képeskönyvéhez, de további fejlődést mutatnak.¹⁷ A tyúkokcskának itt is vannak kiscsibéi, akik itt már vidáman segítenek a munkában, majd végül feltehetően az evésben is, bár erre itt még csak egy rövid, szellemes utalás történik: miután a tyúkokcska visszavonul a házába a kenyérral, egy kiscsibe egy táblácskát helyez ki „Ne zavarjanak” felirattal. A három lusta és végül hoppon maradó állat a malac, a kacska és a kiséger: a patkány helyett tehát egy hasonló egeret találunk, aki talán kevésbé visszataszító, de éppen olyan lusta. Az élénk animáció és a vidám zene még szórakoztatóbbá teszi a történetet, amelynek az eredeti tanulsága megmarad az új médiumon keresztül is, és a mese talán még hatásosabbá és vonzóbbá válik.

¹⁵ Jerry Pinkney, *The Little Red Hen* (New York: Dial Press, 2006).
https://www.youtube.com/watch?v=O-s-B9MN1qc&ab_channel=INDYE.C.H.O.OURStory-Time

¹⁶ VÍGH, *Állatszimbólumtár*, 73.

¹⁷ Ub IWERKS, rend., *The Little Red Hen* (ComiColor Cartoons, 1934).

Ugyanebben az évben készült egy Disney-adaptáció is, amelynek már *A bölcs tyúkocská (The Wise Little Hen)* a címe, tovább módosítva és népszerűsítve az eredeti mesét.¹⁸ Ebben a tyúkocskán és a csibéin kívül csak két további állatot találunk: Peter Malacot és Donald kacsát. Utóbbi ebben a rajzfilmben szerepelt először, így az alkotás filmtörténetinek nevezhető, ráadásul – Reagan későbbi meséjéhez, illetve Reynolds dalához hasonlóan – már politikai vonatkozásai is lehetnek. A tyúkocská és a csibéi itt kukoricát vetnek el közösen, végül pedig nemcsak kenyeret, illetve főtt kukoricát, hanem különféle, kukoricából készült finomságot fogyasztanak a házukban, egy határozottan vidám lakomán. Peter malac és Donald kacsa természetesen itt sem segít, de már itt is egy kifogással élnek, amely önmagában még nem politikai: csupán hasfájásra hivatkoznak, többször is, amikor a tyúkocská munkára fogná őket. A bölcs tyúkocská azonban rájön, hogy kutya bajuk: meglátja, hogy vidáman táncolnak a zenére, a rajzfilmsorozatot jellemző „buta szimfóniára.” Ráadásul ehhez még egy klubot is vezetnek, amelynek Peter malac az elnöke és Donald kacsa az alelnöke, és igen találóan Tétlen Óra Klubnak nevezik (Idle Hour Club). A tyúkocskával szembenálló állatok ugyan a mese valamennyi változatában henyélnek, ebben a rajzfilmben először ezt már szervezeten is teszik. A bölcs tyúkocská végül megtréfálja őket: egy kosarat ad nekik, de abban nem ételt, hanem ricinusolajat találnak, amellyel kúrálhatják a hasukat. Tracey Mollet szerint a rajzfilm az 1930-as évek gazdasági világválságra utal, illetve a New Dealre, amelynek keretében Roosevelt elnök a mezőgazdaságot is fejleszteni kívánta.¹⁹ A bölcs tyúkocská tehát a szokásos gondoskodáson túl azt a farmert jelképezi, aki az ínséges időkben is keményen dolgozik, feltalálja magát, és a farmján szükség esetén önellátó módon is gazdálkodik. Donald kacsa és Peter malac pedig az állatok hagyományos tulajdonságain túl – amelyekben, ahogy láttuk, az ostobaság, a henyelés, sőt, a tivornyázás és az elzüllés is megtalálható – azokat is jelképezheti, akik a nagy gazdasági világválság idején szabotálták a New Dealt. A népszerű rajzfilmben tehát újabb változtatásokat találunk, részben már politikai utalásokat is.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy Reagan elnök meséje a modern vörös tyúkocskáról valóban több szempontból is tanulságos, egy sajátos, de igen találó feldolgozása egy népszerű népmesének. Reagan óta már jó néhány elnököt választott Amerika, de továbbra is érdekes már maga a tény is, hogy egykor egy elnöki aspiráns egy különös, modern fabulával kampányolt, mint később kiderült, meglehetősen sikeresen. Az állatszimbólumok és a politikai allegória kibontásával megállapíthattuk, hogy Reagan a tanmesével találóan

¹⁸ Walt DISNEY, producer, és Wilfred JACKSON, rend., *The Wise Little Hen* (Walt Disney Productions, 1934).

¹⁹ Tracey MOLLET, *Cartoons in Hard Times: The Animated Shorts of Disney and Warner Brothers in Depression and War 1932-1945* (New York: Bloomsbury Academic, 2017), 27.

vázolta fel a korabeli gazdaságpolitikai helyzetet és egyben a saját konzervatív politikai nézeteit is, amelyeket már kormányzóként is képviselt, majd elnöksége idején valóra is váltott. Az előzmények rövid áttekintésével pedig láthattuk, hogy a Reagan által újramondott népmesének már korábban is voltak politikai jellegű feldolgozásai. Malvina Reynolds baloldali dala azonban kevésbé találó: vitatható, ahogy a vörös tyúkocskát lényegében lekommunizálja. Kevésbé nyílt politikai utalásokat ugyanakkor már a nagy gazdasági világválság idején készült Disney-rajzfilmben is érzékelhetünk, ahogy a szorgalmas és bölcs tyúkocská túljár a lusta Donald kacsa és Peter malac eszén. Ezek az adaptációk mind a másfél évszázada, egy gyermekmagazinban megjelent népmesére nyúlnak vissza: a Mary Mapes Dodge által szerkesztett eredeti változat egyszerűségében is tanulságos, de már a későbbi képeskönyvek is kissé átírták, kiegészítették, nem csupán az illusztrációkkal kiszínezve az eredetileg is elgondolkodtató állatmesét.

FÜGGELÉK

A modern vörös tyúkocská

RONALD REAGAN ELŐADÁSÁBAN

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy vörös tyúkocská, aki a baromfiudvaron kapirgált. Egyszer csak talált néhány búzaszemet. Hívta a szomszédjait, és azt mondta:

– Ha elvetjük ezt a búzát, lesz majd kenyerünk, amit megehetünk. Ki segít nekem elvetni?

– Én nem – mondta a tehén.

– Én nem – mondta a kacsa.

– Én nem – mondta a malac.

– Én nem – mondta a liba.

– Akkor én fogom – mondta a vörös tyúkocská, és úgy is tett.

A búza nagyra nőtt, és aranyló búzaszemeket érlelt.

– Ki segít nekem learatni a búzámat? – kérdezte a vörös tyúkocská.

– Én nem – mondta a kacsa.

– Kívül esik a besorolásomon – mondta a malac.

– Elveszíteném a szolgálati időmet – mondta a tehén.

– Elveszíteném a munkanélküli segélyemet – mondta a liba.

– Akkor én fogom – mondta a vörös tyúkocská, és úgy is tett.

Végre eljött az idő megsütni a kenyeret.

– Ki segít nekem megsütni a kenyeret? – kérdezte a vörös tyúkocská.

– Az nekem túlóra lenne – mondta a tehén.

– Elveszíteném a jóléti juttatásaimat – mondta a kacsá.
– Kimaradtam az iskolából, és sohasem tanultam, hogyan kell – mondta a malac.

– Ha én lennék az egyetlen segítő, az diszkrimináció – mondta a liba.

– Akkor én fogom – mondta a vörös tyúkocská.

Öt vekni kenyeret süttött, majd megmutatta azokat a szomszédjainak, hogy lássák. Mindegyik kapni akart a kenyérből, valójában részesedést követeltek. A vörös tyúkocská azonban azt mondta:

– Nem, meg tudom enni az öt veknit egyedül is.

– Többletnyereség! – kiáltotta a tehén.

– Kapitalista pióca! – sikította a kacsá.

– Egyenlő jogokat követelek! – ordította a liba. A malac pedig csak rőfögött.

Tiltakozó táblákat készítettek „Tisztességtelen!” felirattal, körbe-körbe masíroztak a vörös tyúkocská körül, ocsmányságokat kiabálva. Egy kormányzati ügynök jött, és azt mondta a vörös tyúkocskának:

– Nem szabad mohónak lenned!

– De én kerestem meg a kenyeret – mondta a vörös tyúkocská.

– Pontosan – válaszolta az ügynök. – Ez a nagyszerű szabad vállalkozás rendszere. Bárki annyit kereshet a baromfiudvarban, amennyit csak akar. De a modern kormányzatai rendelkezéseink szerint a termékeny munkásoknak meg kell osztani a termékeiket a tétlenekkel.

És boldogan éltek, amíg meg nem haltak, köztük a vörös tyúkocská is, aki mosolygott és kotkodácsolt:

– Hálás vagyok, hálás vagyok.

A szomszédjai azonban csodálkoztak, hogy miért nem süttött soha többé kenyeret.

BERNÁTH ANDRÁS fordítása

A vörös tyúkocská

MALVINA REYNOLDS DALA

A vörös tyúkocská talált egy búzaszemet,
Azt mondta: „Ez elég jól néz ki, hogy megegyem,
De inkább elvetem, készíték kenyeret.”
Kérdezte a többieket az utcán,
„Ki segít elvetni a búzát?”

Kórus:

„Én nem!” – mondta a kutya és a macska.

„Én nem!” – mondta az egér és a patkány.

„Akkor én fogom” – mondta a vörös tyúkocska,

És úgy is tett.

Az eső esett, a nap sütött,

A búzaszem csak nőtt és nőtt,

Csírázott és kihajtott,

Egyszerre csak érett volt.

„Ki segít learatni most?”

(Kórus)

Elvonszolta a molnárhoz, hogy liszté őrlje,

Mert a többiek megint csak nem erőlködtek,

A sütéskor is mind nemet mondott,

Nem segítettek a munkában,

Átkozott mihasznák voltak.

(Kórus)

A kenyér szép volt és illatozott,

A banda szaladt és sorakozott,

„Mindent megteszünk teljes szívünkből,

Hogy segítsünk megenni a kaját!”

De azt mondta: „Nem kellett most már!”

„Én vettem, kapáltam a búzaszemet,

Aki nem dolgozik, az ne is egyen,

Ez a krédóm” – mondta a madár,

És ezért Vörösnek hívták.

BERNÁTH ANDRÁS fordítása

A vörös tyúkocska meséje

MARY MAPES DODGE SZERKESZTÉSÉBEN

Volt egyszer egy vörös tyúkocska. Egy nap, amikor a pajta mellett kapirgált, talált egy búzaszemet.

- Ki fogja elvetni ezt a búzát? – kérdezte.
- Én nem – mondta a patkány.
- Én nem – mondta a macska.
- Én nem – mondta a kutya.
- Én nem – mondta a kacska.
- Én nem – mondta a malac.
- Akkor én fogom – mondta a vörös tyúkocska. Így hát elvetette a búzaszemet.

Amikor a búza megnőtt és megérett, a vörös tyúkocska azt kérdezte:

- Ki fogja learatni ezt a búzát?
- Én nem – mondta a patkány.
- Én nem – mondta a macska.
- Én nem – mondta a kutya.
- Én nem – mondta a kacska.
- Én nem – mondta a malac.
- Akkor én fogom – mondta a vörös tyúkocska. Így hát learatta a búzát.

Aztán azt kérdezte:

- Ki fogja elvinni ezt a búzát a malomba, hogy lisztté őröljék?
- Én nem – mondta a patkány.
- Én nem – mondta a macska.
- Én nem – mondta a kutya.
- Én nem – mondta a kacska.
- Én nem – mondta a malac.
- Akkor én fogom – mondta a vörös tyúkocska. Így hát elvitte a búzát malomba.

Amikor visszajött a liszttel, azt kérdezte:

- Ki fog ebből kenyeret készíteni?
- Én nem – mondta a patkány.
- Én nem – mondta a macska.
- Én nem – mondta a kutya.
- Én nem – mondta a kacska.
- Én nem – mondta a malac.
- Akkor én fogok – mondta a vörös tyúkocska. Így hát kenyeret készített belőle.

Amikor elkészült a kenyér tésztájával, azt kérdezte:

- Ki fogja megsütni ezt a kenyeret?

– Én nem – mondta a patkány.
– Én nem – mondta a macska.
– Én nem – mondta a kutya.
– Én nem – mondta a kacska.
– Én nem – mondta a malac.
– Akkor én fogom – mondta a vörös tyúkocskka.
Amikor a kenyér kisült, a vörös tyúkocskka azt kérdezte:
– Ki fogja megenni ezt a kenyeret?
– Én – mondta a patkány.
– Én – mondta a macska.
– Én – mondta a kutya.
– Én – mondta a kacska.
– Én – mondta a malac.
– Nem, nem ti fogjátok, mert én magam fogom – mondta a vörös tyúkocskka.
Azzal fogta a kenyeret, és elszaladt vele.

BERNÁTH ANDRÁS fordítása

